

Програма курсу

Тема 1. Вступ. Базові засади теорії політичних систем (2 год.)

Мета, завдання, предмет та структура курсу. Джерела.

Поняття політичної системи, її властивості. Функції та закономірності політичної системи. Середовище формування та функціонування політичної системи. Уявлення про структуру політичної системи. Правлячі групи та опозиція, умови існування опозиції як легалізованого політичного інституту. Політичні рішення як результат функціонування політичної системи та механізм їх прийняття. Ресурси життєдіяльності політичної системи та проблема її ефективності.

Тема 2. Політичний режим як характеристика функціонально-динамічного стану політичної системи (2 год.)

Різновиди тлумачень та визначень політичного режиму. “Режим” у системі категорій політичної науки. Сутність та основні ознаки політичного режиму. Завдання, які розв’язує політичний режим, та чинники, що зумовлюють “вибір” певного політичного режиму. “Технології” здійснення політичного режиму та основні засоби, які він використовує. Роль матеріально-силових та духовно-психологічних факторів у стабілізації політичного режиму.

Сутність взаємодії влади, суспільства та особистості. Взаємовідносини влади та опозиції. Типи опозиції та критерії ступеня лояльності опозиції.

Тема 3. Типологія політичних систем (4 год.)

Лінійна типологізація політичних систем.

Багатоманітні лінійні типології політичних систем.

Марксистська типологія за формаційним критерієм. Веберівська типологія за характером панування та легітимності. Типологія за соціально-культурним середовищем (Г.Алмонд). Поділ політичних систем на представницькі, модерністські та постмодерністські.

Типологія Ч.Ендрейна – народні (племінні), бюрократичні автори-гарні, узгоджувальні та мобілізаційні системи. Адмініст-

ративно-командна, змагальна та соціопримирлива політичні системи. Типологія за системою державного правління та устрою, партійними та виборчими системами тощо.

Біполярні, лінійні типології політичних систем: за характером взаємодії з оточенням, за орієнтацією до незмінності або змін. Типологія “демократичні-деспотичні” політичні системи (Г.Ласуел та А.Каплан). Біполярна типологія “демократичні-авторитарні” системи (Г.Алмонд та Б.Пауел). Поділ політичних систем на демократичні, авторитарні та тоталітарні.

Парна координатна типологізація політичних систем: типології Р.Даля, А.Лейпхарта, С.Ліпсета.

Множинна координатна типологізація політичних систем. Типологія Ж.Блонделя. Типологія “базис влади – спосіб володарювання – реалізація інтересів”.

Типологія перехідних політичних систем.

Тема 4. Типологія політичних режимів (2 год.)

Системні та фрагментарні підходи до типологізації політичних режимів. Чинники диференціації та основні критерії виділення політичних режимів.

Багатокомпонентна лінійна класифікація політичних режимів за В.Якушеком із доданням мобілізаційно-конфронтаційного та узгоджувально-консенсусного типів політичного режиму. Поділ політичних режимів на демократичні, авторитарні та тоталітарні. Типологія за схемою: авторитарні, автократичні, диктаторські, тоталітарні, анархістські, охлократичні тощо. Поділ політичних режимів на традиційні, мобілізаційні та автономні. Клієнтистський, конституційний, силовий, узгоджувальний, електоральний та інші типи політичних режимів багатокомпонентної лінійної класифікації (за В.Якушеком, за В.Моргуновим і т.д.).

Біполярні лінійні типології політичних режимів: “ліберальні-терористичні”, “світські-теократичні”, “реформістські-контрреформістські”. Біполярні уявлення демократичного політичного режиму: деспотична (тоталітарна) демократія та конституційна демократія.

Перехідні (гібридні) політичні режими: демократура, диктатура, іммобілізм.

Проблема визначення типу політичної системи через її політичний режим та їх ототожнення.

Тема 5. Демократія як тип політичної системи та режиму (2 год.)

Еволюція розуміння та багатозначність поняття демократії. Ліберально-демократична та радикально-демократична теорії організації політичного життя. Домінуюча в сучасній політиці та науці парадигма демократії. Основні принципи та основоположні ознаки домінуючого тлумачення демократії. Багатозначність основоположних ознак та суперечливість ціннісних обґрунтувань демократії (демократія та свобода, рівність, соціальна справедливість і добробут). Переваги демократії. Характерні риси та недоліки ліберальної (індивідуалістичної) моделі демократії. Характерні риси та недоліки колективістської (ідентитарної) моделі демократії. Деспотична, тоталітарна та конституційна демократія. “Соціалістична” та плебісцитарна партійна демократія. Характерні риси та недоліки теорії та практики плюралістичної демократії. “Поліархічна демократія” Р.Даля, “делегативна демократія” О’Доннела, конкурентна елітна демократія Й.Шумпетера та інші моделі демократії. Передумови демократії. Концепція третьої хвилі демократії С.Хантінгтона. Консолідація демократії. Вимір демократії. Поняття демократичного режиму та його універсальні характеристики. Умови функціонування демократичного режиму. Основні інститути демократичного політичного режиму. Специфіка та багатоманітність демократичного режиму.

Тема 6. Демократія в світі (2 год.)

Політична система Великої Британії: державний устрій та правління. Структура та відносини законодавчої та виконавчої гілки влади. Місцеве самоврядування.

Політична система Німеччини: форма державного устрою та особливості державного правління. Судова система. Партійна та виборча система.

Американська модель демократії. Форма державного правління. Законодавча та виконавча гілки влади. Судова система.

Партійна та виборча система.

Політична система Франції. Державний устрій. Форма й особливості державного правління. Партійна та виборча система. Узагальнена характеристика парламентської системи країн Західної Європи.

Експансія демократії в третьому світі: її зовнішньополітичні та внутрішньополітичні причини, чинники, що перешкоджають впровадженню демократії в країнах третього світу. Феномен індигенізації, фактори, що впливають на процес індигенізації. Характерні риси демократичних політичних систем в країнах третього світу. Демократія в країнах Латинської Америки. Демократія в країнах Південно-Східної Азії. Особливості розповсюдження демократії в Африці.

Тема 7. Авторитарно-диктаторські політичні системи і політичні режими (3 год.)

Універсальні характеристики авторитаризму. Різновиди авторитарного режиму. Поділ авторитарних політичних режимів на однопартійні режими, військові режими, режими особистої влади (абсолютистські династичні режими), бюрократично-олігархічні (бюрократично-авторитарні), популістські режими. Характерні особливості реформаційного, стабілізаційного, деструктивного авторитаризму, “авторитаризму розвитку” та “нового авторитаризму”. Поділ авторитарних режимів на авторитарні, диктаторські, анархічні, охлократичні, тоталітарні. Влада де Голля як приклад поєднання авторитаризму з демократією. Чинники ослаблення авторитаризму.

Поняття тоталітарного режиму. Обмеженість та дискусійність застосування категорії “тоталітаризм” в політичній науці. Уявлення про тоталітаризм як ідейно-пропагандистський концепт. Універсальні характеристики (критерії) тоталітарного режиму та неоднозначність його визначень. Витоки тоталітарних поглядів та виникнення канонічної теорії тоталітаризму. Сучасна криза канонічної теорії тоталітаризму. Основні типи тоталітаризму. Релігійний тоталітаризм. Різновиди політичного тоталітаризму. Передумови та причини виникнення тоталітаризму: тенденція до зростання раціоналізму та суспільної організації, розвиток засобів та методів контролю, мобі-

лізаційний потенціал тощо.

Питання про сучасні прояви тоталітаризму та неототалітаризм. Програмування свідомості та “інформаційний” тоталітаризм. Економічна та політична влада в неототалітарній системі. Ілюзорна демократія. “Кастовість” неототалітарного суспільства. Внутрішні та зовнішні загрози добробуту тоталітаризму.

Рекомендована література до курсу

1. Андерсон Р.Д. Тоталитаризм: концепция или идеология? // Полис. – 1999. – № 3.
2. Арндт Х. Вирус тоталитаризма // Новое время. – 1991. – №1.
3. Арон Р. Демократия и тоталитаризм. – М., 1993.
4. Баран В. Теория тоталитаризму: генеза і сутність // Сучасність. –1996. – № 9.
5. Бебик В.М. Базові засади політології: історія, теорія, методологія, практика. – К.,2000.
6. Белов Г.А. Политология: Курс лекций. – М., 1999.
7. Бенетон Ф. Введение в политическую науку. – М., 2002. – С. 285-362.
8. Бердяев Н. Истоки и смысл русского коммунизма. – М., 1990.
9. Білоус А.О. Політико-правові системи: світ і Україна. – К., 1997.
10. Васильев В.Р. Авторитаризм и демократия в Юго-Восточной Азии // Восток. – 1997. – № 1.
11. Васильев А.М. Гражданское общество в Африке: реалии и мифы // Восток. – 1995. – № 2.
12. Гаджиев К.С. Введение в политическую науку. – М., 2000.
13. Гаєвський Б.А. Сучасна українська політологія. – К., 1999.
14. Гелей С., Рутар С. Політологія. – К., 1999.
15. Даль Р. О демократии. – М., 2000.
16. Демократия: государство и общество / Н.Давлетишина и др. – М.,1995.
17. Дербишайр Д.Д., Дербишайр Я. Политические системы стран мира: В 2 т. – М.: Рипол Классик, 2004.
18. Дем’яненко Б.В. Порівняльний аналіз фашистської та сталінської моделей тоталітаризму // Нова політика. – 1999. –

№ 1.

19. Джилас М. Лицо тоталитаризма. – М., 1992.
20. Зіллер Ж. Політико-адміністративні системи країн ЄС. – К., 1998.
21. Игрицкий Ю.И. Снова о тоталитаризме // Отечественная история. – 1999. – № 1.
22. Каменская Г.В., Родионов А.Н. Политические системы современности. – М., 1994.
23. Коломыйцев В.Ф. Демократический режим // Социально-гуманитарные знания. – 2000. – № 2.
24. Курскова Г.Ю. Тоталитаризм на перекрестке мнений // Социально-гуманитарные знания. – 1999. – № 1.
25. Лебедева Э. Авторитаризм в Африке: типология, эволюция, перспектива // МЭ и МО. – 1990. – № 4.
26. Левяш И.Я. “Блеск и нищета” демократии // ВМУ. – Серия 12. – Политические науки. – 2002. – № 4.
27. Лейпхарт А. Демократия в многосоставных обществах – М., 1997.
28. Мирский Г. Ушел ли тоталитаризм вместе с двадцатым веком // МЭ и МО. – 2002. – № 1.
29. Мирончук В.Д., Храмов В.О. Основы политологии. – К., 2000. – С. 159-262.
30. Муханько В.К. дискуссии о типах тоталитаризма // Вопросы истории. – 2001. – № 8.
31. Орлов А.Г. Политические системы стран Латинской Америки. – М., 1982.
32. Основы демократії: Посібник / За ред. А.Колодій. – К., 2002.
33. Основы політичної науки / Б.Кухта. – Ч.4. – К., 1998. – С. 131-160.
34. Панарин А.С. Политология. – М., 1999. – С. 70-187.
35. Піча В.М., Хома Н.М. Політологія. – К., 2001. – Розд. 9, 12, 14.
36. Політична система сучасної України: особливості становлення, тенденції розвитку / За ред. Ф.М.Рудича. – К.: Парлам. вид-во, 2002.
37. Політологія у схемах, таблицях, визначеннях / За ред. І.Дзюбка та ін. – К., 1999.

38. Політологія посткомунізму: політичний аналіз посткомуністичних суспільств. – К., 1995.
39. Політологія / За ред. А.Колодій. – К., 2000. – Розд. 2, 13, 14.
40. Політологія / За ред. І.Дзюбка. – К., 1998. – С. 226-229.
41. Політологія / За ред. М.Сазонова. – Х., 1998.
42. Політологія / За ред. О.Семківа. – Л., 1994.
43. Политология / Под ред. М.Василика. – М., 1999.
44. Полохало В. Политология посткоммунистических обществ в Украине и России // Полис. – 1998. – № 3.
45. Поппер К. Відкрите суспільство і його вороги. – К., 1994.
46. Пугачев В.П., Соловьев А.И. Введение в политологию. – М., 1999.
47. Пугачев В.П. Политология: Справочник студента. – М., 2001.
48. Работяжев Н.В. Политическая система тоталитаризма // ВМУ. –Серия 12. Политические науки. – 1998. – № 1.
49. Романюк О. Посттоталітаризм як соціально-політичний феномен // Нова політика. – 2001. – № 6.
50. Селезнев Л.И. Политические системы современности. – СПб., 1995.
51. Сморгунов Л.В. Современная сравнительная политология. – М., 2002.
52. Сморгунов Л.В. Методологические проблемы сравнительного исследования третьей волны демократизации // ВМУ. – Серия 12. Политические науки. – 1997. – № 5.
53. Соловьев Э.Г. Концепция тоталитаризма в западной политологии // ВМУ. – Серия 12. Политические науки. – 1998. – № 1.